

ÄRATUNDMISI SABA JÄLGIDES

Kius olla julge. Luuletajad luulest. 21 esseed. Tallinn: Kite, 2011. 238 lk.

Mida õigupoolest tähendab luuletaja julgus? Vaadeldavas raamatus vastab sellele küsimusele (mida koostaja/pealkirjastaja on unustanud esitada) ainult Mihkel Kaevats. Tema sõnutsi vajab luuletuses peituv vägi esilepääsuks energiat, jõudu ja julgust. „Sest kartuse, või, veel hullem, loidusega ei jõua kirjutamise südameni,” arwab Kaevats (lk 60). Igatpidi tervitatav äratundmine, kuid milleks läheb tarvis kiusu või kes luuletades keda kiusab, jääbki lahtiseks. Mõnevõrra toob selgust kogumiku koostaja eessõna, mille kohaselt lugejad soovivat, et „luuletaja kirjutaks ümbritsevast elust” (lk 9). See väärmatu kindlusega esitatud väide on sama umbmäärane nagu raamatu pealkiri, ent koosvõetuna paotavad nad ust koostamise teoreetilistele tagamaadele.

Sellele kogumikule teoreetilise vundamendi valamisel sulpsatas Igor Kotjuh samasse „uusaususe taaga” ämbrisse, kus mõni aeg tagasi siples teooriaga katsetanud Jürgen Rooste.¹ Veelgi enam: Kirill Medvedevi luuleridadesse murtud proosa² „maaletoomise” aegu Kotjuh ise selle ämbri valmis seadiski, võttes venekeelse termini *новая искренность* (ingl *new sincerity*) eeskujul ka eesti keeles terminitena kasutusele mõisted *uussiirus* ja *uusausus*³. Kõlab

¹ J. Rooste, Uusaususe taak: poeedi piinad. – Vikerkaar 2010, nr 10–11, lk 100–108.

² K. Medvedev, Tekstid, mis ilmusid autori loata. Tallinn: Tuum, 2008.

³ Mõistete sisu kajastub kõige paremini teatrikriitikas: vt M. Oidsalu, Mees, naine ja publik. – Teater. Muusika. Kino 2010,

üpris pentsikult, et mitte öelda: absurdsest. Kui vohava (oma)elulookirjanduse ja raamatuisse üle kantud bloginduse ajajärgul iga teos „on muutunud üleelamiste täpseks transkriptsiooniks”, nagu teisal kinnitab Igor Kotjuh,⁴ siis oleksid isegi kagebiitide südamepuistamised kõige uussiiram luule. Seda enam, et algselt „luuletaja tähendab meie keeli valetajat”, nagu juba läinud sajandi kuldseil kuuekümnendail teadis Jaan Kaplinski.⁵

Terminite ebaõnnestumist möönab ka Kotjuh ise ning pakub oma Ekspressi-artiklis seniste asemele *uuselusust*. Sõnalohet missugune, kuid kaldun arvama, et kõigile uusi elulugusid välja kirjutada oleks üpris tülikas ning sõnaga *uus* ei õnnestugi eesti keeles sobivat vastet leida. Pigem võiksid teoreetikud kaaluda näiteks mõiste *postkontseptualism* sobivust. Ehkki ka see pole agadeta.

„Kius olla julge” ei esinda ühte kindlat rühmitust, vaid koondab (ühe erandiga) endasse eesti nüüdisluule kõige tegusama, aastail 1970–1983 sündinud põlvkonna arusaamu loomingust. Oluulistest tegijatest puuduvad kahjuks pildilt (eeldatavasti omal soovil) fs, Kristiina Ehin ja Carolina Pihelgas. Mainitud erand on ses kontekstis 1989. aastal sündinud Triin Tasuja, kes kujutab endast puhverlüli luules olijate ja sinna

nr 5, lk 19–28; M. Kolk, Uussiiralt autoriteatrist, ajaloost ja vabadusest. – Looming 2011, nr 4, lk 555–556.

⁴ I. Kotjuh, Kirjandus, mis räägib oma sõnadega. – Eesti Ekspress 2. VI 2011.

⁵ J. Kaplinski, Mis on luule? – J. Kaplinski, Võimaluste võimalikkus. Tallinn: Vagabund, 1997, lk 13.

tulijate vahel. Festivali Head Read raames Kirjanike Majas peetud luuleõhtul määratles uus põlvkond (Helena Läks, Kaur Riismaa jt) end Noor-Eesti Kolmena. Patuga pooleks ja rõhkusid veidi ümber asetades jätab see mulle võimaluse näha selles raamatus kõnelevas sugupõlves kaotsi läinud Noor-Eesti Kahte, mille jälgi ma hiljaaegu⁶ Toomas Haugiga kahasse ajasin.

Järjepidevuse kaart pikendades ning prantsuse poliitikavaatleja Dominique Moïsi kultuuride kolmikjaotust (hirmu, alanduse ja lootuse kultuur)⁷ siia kohandades saab väita, et paguluses Felix Oinase kokku seatud loomelugude raamat „Kuidas kirjanikud kirjutavad” (1992) ja nüüdne „Kius olla julge” on ühe puu kaks oksa. Eesti kultuur on läbi elanud kõik kolm Moïsi nimetatud faasi ja mõlemad raamatud esindavad lootuse kultuuri. Pagulusse surutuile tähendas lootus vaba Eestit, taas vabas Eestis sirgunuile tähendab see muu maailmaga lõimumist. Üks äratundmine seegi.

Ent on püramine aeg raamatusse „sisse minna”. Teenäitajaks sobib Kalju Kruusa, kes oma essees esitab mõistukõne sabast kui abimehest ja vabaduse sümbolist ning küsib: „Äkki luule ongi inimese kadumaläinud saba?” (lk 101). Äkki ongi. Luuletamine tähendab siis saba tagaajamist ja seda teeb juba igaüks omamoodi. Auvärava poetilisele sabamaailmale püstitab Karl Martin Sinijärv, kelle saba toetub aegadeülelele tõdemusele: „Kui elab luule, jäävad ellu ka lapsed. Mitte mölakad” (lk 205).

Edasi minnes kohtame mitmesuguseid luulesabu. Contrale on luule lihtsalt rõõmus mäng, mis on saanud harjumuseks, Aare Pilvele üks keelemäng teiste samasuguste seas. Keelega seob luulet ka Elo Viiding, kuid temale on

⁶ A. Oja, Prelüüd ja fuuga eesti kirjanusloole. – Looming 2011, nr 2, lk 294.

⁷ D. Moïsi, Emotsioonide geopoliitika. Tlk M. Kala. Tallinn: Eesti Päevaleht, 2010.

„luule keel eelkõige alateadvuse keel” (lk 218), millega alati seltsib mõte. Mathura tunnustab sõna jõudu ja peab loomingut pideva enesearenduse protsessi osaks, ühendades seda nõnda ka tööga. Paavo Piigile ongi luuletamine kontsentreeritud mõttetöö. Juku-Kalle Raidile samuti, kuid tema tugevdab töö tulemust tarkuseteraga: „Luuletajaks ei sünnita. Luuletajaks luuletatakse” (lk 185). Maarja Kangro tunnustab, et teda ajendab luuletama suuresti edevus (lk 65). Kerget flirti lugejaga ja filistrite õrritamist ei unusta ta midugi selleski essees.

Mihkel Kaevats hindab luules maagiat ja väge ning teeb selleni jõudmise nimel oma tekstidega palju tööd. Maagilise võime omistab luulele ka Valdur Mikita, kes kirjutab poeesia maagilisest silmast ja sümbolite keelest. Aapo Ilves leiab, et „värsid tuleb raamatuisse sisse elada” (lk 50), ja pakub oma luulesabale välja asjakohase toetuspunkti – uudissõna *luuletumus*. Lause „Parim luuletus luuletub ise” (lk 49) räägib ise enda eest.

Mitme autori puhul ei tähenda loovus üksnes kirjutamist, vaid moodustab interdistsiplinaarse põimingu teiste kunstidega. Jan Kausil, kes ise on oma luule suhtes üsna kriitiliselt meeletatud, annab tekstile kõlapinda ja lisaväärtust selle elav esitus. Erkki Luuk on esse asemel raamatus avaldanud semiootika keeles proosapoemi. Asko Künnap seletab oma arusaamu paroodiliste sugemetega näitemängus, kus Juhan Liivi parafraaseerivast pealkirjast alates mängivad sõna kõrval kaasa ka kujuteldavad visuaalsed ja kõlaefektid, enesereklaamist rääkimata. Loovuse ilmseid ülejääke demonstreerib Jürgen Rooste „essee-ulg”, mis päädib Voltaire'i vaimus paatosega, et luuletaja on selle ilma aednik, kes hooldab hea ja kurja tundmise puud (lk 198). Proletkultlikku agressiivsust täis vastandpoolusele on end positioneerinud

P. I. Filimonov, kes ei pea luulet sak-raalseks ega müstiliseks ning kuulutab raevukalt: „Ma arvan, et hea luuletus peab virutama lugejale vastu pead. Soovitavalt valusasti. Soovitavalt raudtoruga” (lk 30). Mina jälle arvan, et sodiks pekstud ajudega isendist pole luule lugejat ja kogu vaev jookseb tühja.

Fagira D. Morti teatab, et luule on „intiimne emotsioon” (lk 150), ja laseb oma Pegasusel rahus edasi perutada. Kalju Kruusale on luule eluviis, mis „valgustab igasuguseid ainevaldkondi ja eluilminguid” (lk 104). Mehis Heinsaar seletab luulet kui võimaluste kaardistamist, mis parimal juhul on „sähvatus, meelisöövitatav kujund, mis öögib või kiljub end luuletaja seesmusest välja” (lk 41). Igor Kotjuhise pesitseb praktiku kõrvalgi teoreetik. Esimene neist käsitleb luulet elupeegeldusena, kus on tähtis õige konteksti tabamine (lk 92), teine lisab omalt poolt arusaama, et luule on „universumisarnane pidevalt paisuv tervik” (lk 89). „Saba-

maailmast” välja juhatab meid Triin Tasuja, kellele muusika on palju olulisem kui kirjandus (lk 211) ja kes üldse teeb seda, milleks isu on (lk 207). Tasuja esikkogu „Provintsiluule” oli hea. Ehk jagub tal luuleisu teisegi jaoks.

Lõpuks veel mõni sõna raamatu vormist ehk luulesaba kaharusest. „Kius olla julge” esinduslikuks vormimisse on kaasatud koguni kaks silmapaistva kirjandusliku eruditsiooniga toimetajat. Kas tulemus seeläbi ka kaunikesem sai, ei oska mina hinnata. Küll aga peab Jürgen Rooste hea sõnaga meeles (lk 191) Peeter Helmet, kes tutvustanuvat talle saksa nüüdisfilosoofi Günter Zehmi „makaabreid” (Rooste väljend) vaateid. Ehk mõni Barthes'i või Foucault' salaaustaja tänab ka Kaia Sisaskit. Üks aga on kindel mis kindel: topeltvalvsusele vaatamata õnnestus trükiveakuradil ikkagi toimetajaid alt tõmmata ja lk 87 Hermann Hesse eesnimest üks *n* pihta panna.

ARNO OJA